

Юлія Картава

(Євпаторія, Україна)

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ-ФІЛОЛОГІВ У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

У статті визначено, обґрунтовано та описано організаційно-педагогічні умови розвитку професійної компетентності вчителів-філологів у системі післядипломної освіти.

***Ключові слова.** Умови, організаційно-педагогічні умови, професійна компетентність, розвиток компетентності, вчитель-філолог, система післядипломної освіти, професійна компетентність вчителів-філологів.*

The article has identified, grounded and described the organizational and pedagogical conditions of professional competence of teachers-philologists in the system of postgraduate education.

***Key words.** Conditions, organizational and pedagogical conditions, professional competence, competence development, teachers-philologists, the system of postgraduate education, professional competence of teachers-philologists.*

Постановка проблеми. Сучасна практика управління освітніми системами в Україні будується на принципі демократизму та державно-суспільному характері управління, тому соціальний заказ на підготовку компетентних фахівців сприймається як бачення, розуміння та узагальнення реальних умов функціонування системи освіти та її окремих підрозділів і тих потреб, реалізація яких є актуальною й життєво необхідною. Система післядипломної освіти вчителя-філолога повинна постійно адаптуватися до змін, що відбуваються у суспільстві, одночасно зберігаючи накопичений досвід і традиції як основу фундаментальності. Таким чином, соціальний заказ у сфері післядипломної освіти вчителів української мови та літератури є продуктом творчої, прогностичної, дослідницької, конструктивної діяльності спеціалістів системи післядипломної освіти і самих вчителів як суб'єктів цієї системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема визначення та

обґрунтування педагогічних умов формування та розвитку професійної компетентності педагогів займались багато вчених (Р. Гильмеєва, Т. Гуцан, Н. Клокар, Л. Марцева, Т. Нікішина, Н. Самойленко, Н. Сергієнко, Р. Скірко, Л. Шовкун та ін.). Чимало досліджень присвячено проблемам професійної компетентності вчителів (І. Гришина, М. Елькін, Л. Коваль, Е. Соф'янц, В. Стрельников, Л. Шевчук та ін.).

Метою статті є визначення, обґрунтування та опис організаційно-педагогічних умов розвитку професійної компетентності вчителів-філологів у системі післядипломної освіти.

Виклад основного матеріалу. Як філософська категорія умова сприймається у вигляді відношення предмета до явищ, які його оточують та без яких він не може існувати. Організаційно-педагогічні умови являють собою сукупність об'єктивних можливостей для цілеспрямованого відбору, конструювання елементів змісту й організаційних форм навчання, а також моніторингу й корегування складових педагогічної системи для досягнення дидактичних цілей [5]. Також умови розвитку професійної компетентності вчителів української мови та літератури у системі післядипломної освіти є сукупністю об'єктивних, стійких обставин, що виявляються як вимоги освітнього середовища, які визначають хід і специфіку протікання досліджуваного процесу, напрям на досягнення оптимально можливих результатів індивідуалізації навчання слухачів із урахуванням їхніх соціальних і моральних якостей.

Передумовами удосконалення системи післядипломної освіти є: вимоги модернізації освіти як загальної, так і професійної; необхідність обліку у змісті післядипломної освіти регіонального компоненту; індивідуальні потреби вчителів-філологів у підвищенні кваліфікації та особистісно-професійному зростанні.

Спираючись на виділені позиції та передумови побудови й удосконалення системи післядипломної освіти вчителів української мови та літератури, а також враховуючи перспективи розвитку системи післядипломної

освіти, нами були виокремлені організаційно-педагогічні умови розвитку професійної компетентності вчителів-філологів у системі післядипломної освіти:

- здатність учителя-словесника до інноваційної діяльності;
- неперервність професійного зростання;
- потреби та мотивація розвитку професійної компетентності вчителя-філолога;
- інформаційне забезпечення системи післядипломної освіти вчителів-філологів;
- створення рефлексивного середовища з метою реалізації прагнення до саморозвитку.

Дамо послідовно коротку характеристику кожній з умов.

Здатність учителя-словесника до інноваційної діяльності є важливою умовою розвитку професійної компетентності вчителів-філологів у системі післядипломної освіти. Активізація вчителів-мовників та їх озброєння сучасними технологіями навчання – це шлях до особистісного зростання, до творчої активності, до удосконалення освітньо-виховного процесу заради розвитку особистості учнів. Необхідно зазначити, що для того, аби розвивати креативний потенціал школярів, сам учитель повинен бути готовим до інноваційної діяльності та володіти педагогічною креативністю. Досягнення цієї умови дозволяє вирішити протиріччя між зростаючими вимогами суспільства до впровадження інноваційних технологій у навчально-виховний процес та неготовністю вчителів-філологів до інноваційної діяльності.

У системі післядипломної освіти вчителів української мови та літератури пріоритетним виступає розвиток інноваційної діяльності педагогів, яка пов'язана з відмовою від стереотипів у професії, відомих штамтів та пошуком нових способів рішення педагогічних задач. Інноваційні процеси виражаються у введенні новотворів у педагогічні технології та практику, перетворенні окремих ініціатив і новацій у механізм розвитку освіти, що передбачає застосування якісно нових форм та методів навчання. Для успішного

здійснення інноваційної педагогічної діяльності необхідно, щоб у вчителя-філолога були розвинуті певні інтегральні особистісно-професійні якості, які формуються на основі установок свідомості, педагогічної позиції, рівня педагогічної культури, зокрема допитливість, стійка увага, воля, навички самостійного пошуку й обробки інформації, креативність та пошук виходу із складних ситуацій.

Високі досягнення вчителя української мови та літератури у педагогічній діяльності є тим фактором, що суттєво розвивають особистість. Займаючись інноваційною діяльністю, розвиваючи інноваційну активність, створюючи щось нове, значне, гідне уваги, зростає і сам педагог. Таким чином, результати інноваційної діяльності педагога відображаються на якості освіти, передбачають вдосконалення освітньої практики та розповсюдження нових способів і форм досягнення встановлених цілей освіти.

Неперервність професійного зростання вчителя української мови та літератури є обов'язковою умовою фахового зростання та допомагає розв'язати суперечності між сучасними вимогами до педагога як конкурентноздатного суб'єкта освітнього процесу і недостатнім рівнем професійної компетентності вчителів-словесників. Система післядипломної освіти реалізує потребу у постійній актуалізації отриманих в результаті освіти знань, що викликана невмінням працювати і вирішувати у процесі педагогічної діяльності непередбачені складні соціальні і професійні задачі. Неperервність освіти є цілісним процесом, що забезпечує поступовий розвиток професійної компетентності та творчого потенціалу вчителя-філолога. Післядипломна освіта вчителів-словесників повинна орієнтуватися на випередження розвитку суспільства, професійної кар'єри, особистісних навичок та якостей; передбачати послідовність і багатоваріантність професійної педагогічної освіти. Тому окрім знань, умінь, навичок у систему підвищення кваліфікації входять сам процес, досвід їх набуття й практичного застосування, шляхи й способи самостійного накопичення, пошуку, самоосвіти. Неperервність освіти спрямована на всебічний розвиток особистості, здатної до творчого мислення,

швидкої адаптації до умов, що постійно змінюються, ефективному вирішенню професійних проблем.

Визначена умова неперервності освіти відповідає вимогам сучасності, удосконалення власних функціональних особистостей, підвищення ефективності педагогічної діяльності та є усвідомленою роботою з саморозвитку, що характеризує її як інтелектуальну систему, динаміка якої здійснюється за рахунок багаторазового перетворення інформації, аналізу, інтерпретації та введення у практику.

Розвиток професійної компетентності вчителів-філологів безпосередньо залежить від *потреб та мотивації розвитку професійної компетентності вчителів-філологів*, від того значення, яке педагог надає цій діяльності. Впровадження даної умови сприяє усуненню протиріччя між високим рівнем вимог до володіння професійними знаннями й уміннями з предмету, що викладається, та відсутністю потреби у фаховому зростанні. У сучасних психологічних дослідженнях з проблеми формування та розвитку мотивів виділяють основні положення: мотиви виникають, розвиваються і формуються на основі потреб; вони взаємопов'язані, відносно самостійні; мотиви поведінки й діяльності людини індивідуально-специфічні та мінливі; мотиви можуть бути усвідомленими і несвідомими; сукупність одночасно діючих мотивів діяльності утворюють мотивацію дій та вчинків людини; розрізняють диспозиційну і ситуаційну мотивацію, перша включає мотиви, потреби, цілі, наміри, інтереси людини, а друга відображає стимули, що впливають з певної ситуації.

Мотивація розвитку професійної компетентності пов'язана з джерелами діяльності, які, на думку А. В. Петровського, можуть бути розділені на три основні категорії: внутрішні, що обумовлені структурою потреб людини (потреба в активності, інформації, пізнавальні потреби); зовнішні, що обумовлені структурою суспільних умов життєдіяльності людини (спонукання, до яких належать вимоги, очікування й можливості); особистісні, що обумовлені структурою особистості людини (інтереси, прагнення, переконання, цінності) [1].

Особливе значення для стимулювання розвитку професійної компетентності вчителя-філолога має взаємозв'язок зовнішніх, внутрішніх та особистісних мотивів. Важливим показником позитивного ставлення людини до будь-якої діяльності є інтерес, який виступає в якості одного з найбільш суттєвих стимулів набуття знань і умінь.

Розвиток інтересу до підвищення професіоналізму залежить від розуміння вчителями української мови та літератури значення цього явища, включення педагогів в активну діяльність, спрямовану на розвиток компетентності, наявності позитивних емоційних переживань, пов'язаних із досягненням успіху.

З точки зору розвитку професійної компетентності мотивація не вичерпується функцією спонукання активності вчителя у пізнавальній діяльності, а охоплює весь процес його професійного розвитку. Наявність професійної мотивації передбачає, що вчитель української мови та літератури стає активним суб'єктом своєї професійної діяльності.

Важливою умовою, що забезпечує успішність реалізації процесу розвитку професійної компетентності вчителів української мови та літератури у системі післядипломної освіти, є *інформаційне забезпечення системи післядипломної освіти вчителів-філологів*, і яка водночас сприяє розв'язанню суперечностей між постійно змінюваною інформацією та неможливістю оперативного розроблення навчально-методичних комплексів дисциплін. На думку Н. І. Клокар, в умовах розвитку інформаційних та Інтернет-технологій, засобів телекомунікацій, широкого використання їх у навчальному процесі, інтеграції предметів і фундаменталізації знань особливої ваги набуває проблема формування інформаційного (освітнього) середовища, оскільки отримання інформації в сучасному суспільстві стає життєво необхідним ресурсом, без якого неможливо досягти як навчальних, професійних цілей, так і задоволення багатьох матеріальних та культурних потреб [3].

Використання інформаційно-комунікаційних технологій створює умови для поглибленого вивчення лінгвістичного матеріалу. Оскільки традиційне

вивчення потребує звернення до джерел, обсяг яких обмежений обсягом друкування видань, то комп'ютерні технології, засновані на базах даних, текстова й графічна інформація яких у декілька разів перевищує обсяг друкованих джерел, забезпечує доступ педагогів і учнів до широких масивів філологічних досліджень. Інформаційно-технічні можливості дозволяють знайомитись із новітніми виданнями у різних галузях педагогічної науки, сприяють огляду змісту науково-практичних конференцій і симпозиумів, що не може не розвивати самостійного, критичного, професійного мислення вчителів-філологів.

Важливим фактором використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі викладання української мови та літератури є забезпечення творчої діяльності учнів та їхньої зацікавленості предметом. Мультимедійні елементи створюють додаткові психологічні структури, які сприяють процесу сприйняття та запам'ятовування матеріалу. Ефективність інформаційно-комунікаційних технологій передбачає врахування здібностей, бажань, мотивів і пріоритетів учнів, тобто їхніх індивідуальних особливостей і рівня підготовки. На думку видатного вченого С. Л. Рубінштейна, гуманістична парадигма передбачає, що вибір технологій повинен ґрунтуватися не тільки на вимогах соціуму, але й на індивідуальних психічних і особистісних якостях школярів [4].

Отже, можемо стверджувати, що інформаційне забезпечення системи підвищення кваліфікації є однією з необхідних умов ефективності розвитку професійної компетентності вчителів-мовників.

Створення рефлексивного середовища з метою реалізації прагнення до саморозвитку є однією з найістотніших умов розвитку професійної компетентності педагогів у системі підвищення кваліфікації, оскільки передбачає досягнення позитивного стилю міжособистісних стосунків у колективі, організацію різноманітних ситуацій, що потребують професійної рефлексії, адже педагогічний колектив – найбільш чуттєвий індикатор усіх соціально-психологічних процесів. Розв'язання цієї організаційно-педагогічної

умови дозволяє вирішити протиріччя між сучасними вимогами до вчителя як всебічно розвиненої особистості та відсутністю потреби у самоосвіті й самовдосконаленні.

У процесі створення рефлексивного середовища та групової (колективної) психології велике значення має оволодіння навичками колективного мислення і погодження поглядів та думок. Педагогічний колектив, який живе однаковими навчально-діловими цілями, отримує велику практику в колективному обговоренні різних проблем, швидко випрацьовує свою думку з будь-якого питання, в результаті чого досягається взаємодія та взаємовплив.

У педагогічній діяльності взаємовідносини між членами певної групи повинні мати характер співпраці, що будується на рефлексивному підґрунті. Рефлексія забезпечує здатність учителя правильно сприймати вимоги інших людей, колективу, аналізувати ситуацію, у якій знаходиться і діє людина у зв'язку з реалізацією цих вимог, можливості успішного їх виконання, вміння планувати різні види діяльності відповідно до зовнішніх умов і внутрішніх можливостей, готовності ставити вимоги самому собі, вміння блокувати негативні мотиви і зосереджуватися на виконанні поставлених перед собою цілей щодо самовдосконалення [2].

Організація педагогічного колективу стає потужним важелем системи підвищення кваліфікації, тому що він створює енергійну, ефективну і відповідальну групу людей з великим потенціалом. Успішність навчального процесу залежить від здатності створювати у колективі такий мікроклімат, який сприяв би досягненню результатів, дозволяв вирішувати педагогічні проблеми та здійснювати зміни, тобто сприяв підвищенню якості освіти.

Висновки. Отже, особливістю розвитку системи післядипломної освіти вчителів-філологів, як специфічного освітнього утворення, є її залежність від сукупності об'єктивних і суб'єктивних причин зовнішнього середовища. Розв'язання певної проблеми як форми знання в педагогічному дослідженні має свою специфіку, тому, безсумнівно, виділені організаційно-педагогічні умови

сприятимуть удосконаленню процесу розвитку професійної компетентності кожного вчителя-філолога у системі післядипломної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Возрастная и педагогическая психология: Учеб. пособие для студ. пед. ин-тов / Под ред. А.В. Петровского. - М.: Просвещение, 1973. - 288 с.
2. Інноваційний потенціал вищої педагогічної освіти: колективна монографія / Н. А. Глузман, Л. В. Коваль, М. М. Марусинець, Л. Є. Петухова; [за заг. ред. Л. В. Коваль]. – Донецьк: ЛАНДОН-XXI, 2012. – 503 с.
3. Клокар Н. І. Підвищення кваліфікації педагогічних працівників в умовах післядипломної освіти регіону на засадах диференційованого підходу: монографія / Н. І. Клокар. – Київ, 2010. – 528 с.
4. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – СПб.: Питер, 2002. – 720 с.
5. Сериков В. В. Образование и личность. Теория и практика проектирования педагогических систем / В. В. Сериков. – М.: Издательская корпорация «Логос», 1999. – 272 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Картава Юлія Костянтинівна – старший викладач кафедри української та російської філології Євпаторійського інституту соціальних наук РВНЗ „Кримський гуманітарний університет” (м. Ялта).